

תולדות השראת שכינה (יג) / חנוכת המשכן (חלק ב)

לא הוכשרו ליקרב כי אם אחר שמונה ימים, הוא שכתוב 'ומיום השמיני והלאה ירצה' (ויקרא כ"ב, כז). גם השיר שהיו הלויים אומרים על הקרבנות היו שמונה לחנין (רוצה לומר: שמונה מיני כלי זמר): למנצח על נגינות, על מחלת, על עלמות, על הנחילות, על השושנים, על הגתית, על השמינית.

על מנת להבין את היחס בין שבעה ושמונה, עלינו לבדוק, כאמור, את היחס הזה בתורה בכלל:

א. בכמה טומאות כולל תהליך הטהרה שני שלבים: ספירת שבעה ימי טהרה, והבאת קרבנות כפרה (המתירים מחדש כניסה למקדש ואכילת קודשים) ביום השמיני. כן הוא במצורע (ויקרא י"ד, ח"ו) ובזב וזבה (שם ט"ו, יג-טו, כח-ל), ודבר דומה מצינו בתגלחת הטומאה: נזיר שמת עליו מת תוך נזירותו, מגלח את ראשו ביום השביעי – יום טהרתו – וביום השמיני מביא את קרבנות כפרתו ומתחיל לספור מחדש את ימי נזרו (במדבר ו', ט-יב).

בהקשר זה מהווים אפוא שבעת הימים הכנה ליום השמיני, בו מושלם תהליך הטהרה בעליית מדרגה, המאפשרת חזרה אל הקודש. במובן מסוים, משמש, אם כן, היום השמיני נקודת מעבר מטהרה לכפרה וקדושה.¹

ב. אף ביולדת זכר אמרה תורה: "אִשָּׁה כִּי תִזְרֹעַ וְיָלְדָה זָכָר וְטָמְאָה שְׁבַע יָמִים כִּימֵי נְדַת דֹּוֹתָהּ תִּטְמָא. וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יְמוֹל בַּשֵּׁר עֲרָלְתוֹ" (ויקרא י"ב, ב-ג).

ג. התורה מתירה להקריב בהמה רק מן היום השמיני ללידתה ואילך: "שֹׁר אוֹ כֶּשֶׁב אוֹ עִז כִּי יוֹלַד וְהָיָה שְׁבַע יָמִים תַּחַת אִמּוֹ וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וְהָלָאָה יִרְצָה לְקַרְבַּן אִשָּׁה לַה'" (ויקרא כ"ב, כז).

ד. ספירת שבעה שבועות לעומר ועשיית חג השבועות, יום הקרבת המנחה החדשה, ביום החמישים, מקבילה במידת מה לדגם של שבעה ושמונה, בפרט לפי פירוש רמב"ן:

וצוה בחג המצות שבעה ימים בקדושה לפנייהם ולאחרייהם כי כולם קדושים ובתוכם ה', ומנה ממנו תשעה וארבעים יום שבעה שבועות כימי עולם, וקדש יום שמיני כשמיני של חג, והימים הספורים ביניהם – כחולו של מועד בין הראשון והשמיני בחג... ולכך יקראו רבותינו ז"ל בכל מקום חג

בשיעור הקודם עסקנו בתיאורים השונים של חנוכת המשכן: משמעותם ויחסי הזמנים ביניהם. בשיעור הנוכחי אנו מבקשים להתמקד בשבעת ימי המילואים והיום השמיני ובקרבנותיהם.

לאחר הצינוי על עשיית בגדי הכהונה, מורה הקב"ה למשה באריכות את סדר קידושם של הכהנים בשבעת ימי המילואים (שמות כ"ט): "וְעָשִׂיתָ לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו כָּכָה כָּל אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶתְּכָה שֶׁבַע יָמִים תְּמַלֵּא יָדָם" (שם, לה). מילוי של ציווי זה מתואר בפרוטרוט בפרק ח' של ספר ויקרא, ובפרק ט' שם מתוארים מעשי היום השמיני, בו החלו אהרן ובניו לשמש בכהונה, ושכינה נגלתה לעיני כל ישראל מעל מזבח העולה.

בשיעור זה נעסוק בשמונה ימים אלו. תחילה ננסה לעמוד על המשמעות הכללית של היחס בין שבעה ושמונה ימים, ואחר כך נדון במהותם של ימים אלו לאור קרבנותיהם.

א. תן חלק לשבעה וגם לשמונה

יש לתת את הדעת על היחס בין שבעה ושמונה בכלל, ועל היחס בין שבעת ימי המילואים והיום השמיני בפרט.

ראשית, נדמה כי חנוכת המשכן במשך שבעה ימים מהווה חלק מההקבלה בין בניין המשכן לבריאת העולם, עליה עמדנו בהרחבה בעבר (שיעור 10). כפי שראינו אז, המשמעות הרוחנית של הקבלה זו היא הבנת המשכן כהשלמת בריאת העולם: עד חנוכת המשכן היה העולם חסר, ובחנוכתו – הושלמה מלאכת הבריאה. אמנם הבריאה במגילה מבטאת רעיון זה ביחס ליום השמיני דווקא:

תניא: אותו היום היתה שמחה לפני הקב"ה כיום שנבראו בו שמים וארץ, כתיב הכא 'ויהי ביום השמיני' (ויקרא ט', א) וכתיב התם 'ויהי ערב ויהי בקר יום אחד' (בראשית א', ה) (מגילה י"ב).

רבנו בחיי בפירושו לתחילת פרשת שמיני מציין את מרכזיותו של המספר שמונה במשכן ובמקדש בכלל:

חנוך כהונה גדולה ביום שמיני כולל עוד טעם אחר, והוא שמצינו שרוב עניני המשכן והמקדש סובבים על חשבון שמונה. שהרי בגדי כהן גדול היו שמונה, ואלו הן: ציץ וחשן ואפוד ומעיל וכתונת תשבץ מצנפת ואבנט ומכנסי בד. בושמי שמן המשחה והקטרת היו גם כן שמונה: בשמן המשחה ארבעה – מור וקנמון וקנה וקדה; ובקטורת ארבעה – נטף ושחלת וחלבנה ולבונה. גם הבדים היו שמונה: שני בדי הארון, ושנים לשלחן, ושנים למזבח הזהב, ושנים למזבח העולה. גם הקרבנות שהיו מקריבים

1 היחס בין טהרה לקדושה הוא סוגיה הדורשת הרחבה, ומבטאת, בין השאר, ביחס בין מחנה לווייה ומחנה שכינה וביחס בין כניסת הלויים לעבודה, שהייתה בטהרה ובתגלחת, לבין כניסת הכהנים לעבודתם, הכרוכה במשיחה בשמן המשחה. ואכמ"ל.

1. הציווי פותח בהתייחסות לקרבנות מוכרים:

(א) וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: (ב) קַח אֶת אֶהֱרֹן וְאֶת בָּנָיו אִתּוֹ וְאֶת הַבְּגָדִים וְאֶת שְׂמֹן הַמִּשְׁחָה וְאֶת פֶּר הַחֹטָאֹת וְאֶת שְׁנֵי הָאֵילִים וְאֶת סַל הַמִּצּוֹת:

כוונת הדברים לקרבנות הנזכרים בציווי על ימי המילואים:

זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לָהֶם לְקַדֵּשׁ אֹתָם לְכַהֵן לִי לְקַח פֶּר אֶחָד בֶּן בְּקָר וְאֵילִם שְׁנַיִם תְּמִימִם. וְלֶחֶם מִצּוֹת וְחֶלֶת מִצַּת בְּלוּלֹת בְּשֶׁמֶן וְרִקְיָקִי מִצּוֹת מִשְׁחִים בְּשֶׁמֶן סֹלֶת חֲטִיִּם תַּעֲשֶׂה אֹתָם. וְנָתַתְּ אוֹתָם עַל סַל אֶחָד וְהִקְרַבְתָּ אֹתָם בֶּסֶל וְאֶת הַפֶּר וְאֶת שְׁנֵי הָאֵילִם (שמות כ"ט, א-ג).

2. משה מצטווה להקהיל את כל העדה, על מנת שיהיו נוכחים בתהליך הקידוש של המשכן ועובדי:

(ג) וְאֶת כָּל הָעֵדָה הַקְהִיל אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: (ד) וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֹתוֹ וַתִּקְהַל הָעֵדָה אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: (ה) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעֵדָה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' לַעֲשׂוֹת:

3. השלב הראשון בקידוש הכהנים הוא הלבשתם בבגדי הכהונה, כאמור "ועשו בגדי קדש לאהרן ואהרן ילדיו לכהן לה" (שמות כ"ח, ד). תחילה מולבש אהרן:

(ו) וַיִּקְרַב מֹשֶׁה אֶת אֶהֱרֹן וְאֶת בָּנָיו וַיִּרְחֹץ אֹתָם בַּמַּיִם: (ז) וַיִּתֵּן עֲלָיו אֶת הַכֹּהֲנֹת וַיַּחְגֹּר אֹתוֹ בְּאַבְנֵט וַיִּלְבַּשׁ אֹתוֹ אֶת הַמַּעֲלִיל וַיִּתֵּן עֲלָיו אֶת הָאֶפֶד וַיַּחְגֹּר אֹתוֹ בְּחֹשֶׁב הָאֶפֶד לוֹ בּוֹ: (ח) וַיִּשֶׂם עֲלָיו אֶת הַחֹשֶׁן וַיִּתֵּן אֶל הַחֹשֶׁן אֶת הָאֹרִיִּם וְאֶת הַתְּמִיִּם: (ט) וַיִּשֶׂם אֶת הַמִּצְנֶפֶת עַל רֹאשׁוֹ וַיִּשֶׂם עַל הַמִּצְנֶפֶת אֶל מוֹל פָּנָיו אֶת צִיץ הַזָּהָב נֶזֶר הַקֹּדֶשׁ כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה:

4. השלב הבא הוא קידוש המשכן ואהרן על ידי משיחתם בשמן המשחה:

(י) וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת שְׂמֹן הַמִּשְׁחָה וַיִּמַּשֵּׁחַ אֶת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בּוֹ וַיִּקְדַּשׁ אֹתָם: (יא) וַיִּזּוּ מִמֶּנּוּ עַל הַמִּזְבֵּחַ שֶׁבַע פְּעָמִים וַיִּמַּשֵּׁחַ אֶת הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת כָּל כְּלָיו וְאֶת הַכִּיֹּר וְאֶת כִּנּוֹ לְקַדְּשָׁם: (יב) וַיִּצַק מִשְׁמֵן הַמִּשְׁחָה עַל רֹאשׁ אֶהֱרֹן וַיִּמַּשֵּׁחַ אֹתוֹ לְקַדְּשׁוֹ:

מה פשר ההדגשה הזו של מזבח העולה: הזאת שבע פעמים עליו – יותר מאשר על שאר המשכן?

בשיעור הקודם כבר הערנו, כי בתיאור זה של חנוכת המשכן תופס המזבח את המקום המרכזי. כך עולה בבירור מתיאור היום השמיני, שם נגלתה שכינה מעל המזבח, וכך מגדירה התורה את תפקיד ימי המילואים בסיום פרשתנו:

(לח) וְעִשִׂיתָ לְאֶהֱרֹן וּלְבָנָיו כֶּכָּה פֶּלֶל אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֹתְךָ שִׁבְעַת יָמִים תִּמְלֵא יָדָם:

(לו) וּפֶר חֹטָאֹת תַּעֲשֶׂה לַיּוֹם עַל הַכִּפָּרִים וְחֹטָאֹת עַל הַמִּזְבֵּחַ בְּכַפֶּרֶךָ עֲלָיו וּמִשְׁחָתָה אֹתוֹ לְקַדְּשׁוֹ: (לז) שִׁבְעַת יָמִים תִּכְפֹּר עַל הַמִּזְבֵּחַ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ וְהָיָה הַמִּזְבֵּחַ קָדֵשׁ קְדָשִׁים כָּל הַיּוֹם בְּמִזְבֵּחַ קִדְּשׁ:

השבועות עצרת, כי הוא כיום שמיני של חג שקראו הכותב כן (פירוש רמב"ן על ויקרא כ"ג, לו).

הרמב"ן רואה בפרק הזמן שבין פסח לשבועות יחידה אחת, שהספירה מחברת בין שני קצותיה, והימים שבינתיים הם מעין חול המועד.² והוא מקביל מערכת זו למערכת אחרת, פשוטה יותר, של שבעה ושמונה: שבעת ימי חג הסוכות ויום שמיני עצרת.

ה. דגם דומה ניתן לראות גם ביובל – שנת החמישים, המסכמת ומשלימה את שבע השמיטות שקדמו לה.

בכל הדוגמות הללו ניכר המעבר מן המספר שבע, המבטא כידוע את השלמות הטבעית (כבשבעת ימי השבוע, למשל), אל המספר שמונה, המתקשר למציאות העל-טבעית – האלוהית. הכניסה המחודשת למחנה שכינה בהקרבת קרבן היא כניסה אל האלוהי, אל העל-טבעי.³ ובנידון דידן, שבעת ימי המילואים הם ההכנה האנושית להתגלות הגדולה של היום השמיני.

באופן אולי דומה מעט מציע המהר"ל (גור אריה, שמות כ"ט, א) כי שבעת ימי המילואים הם תחילת כפרה, ואילו היום השמיני הנו בבחינת גמר כפרה:

ואם תאמר: שתי כפרות למה לכפר על מעשה עגל? ויש לומר: משל למי שחטא נגד מלך בשר ודם, בראשונה הוא שולח פרקליט על ידי אחר לכפר המלך חטאתו, ואף על גב שנתרצה לו המלך עדיין אין כאן גמר כפרה כל זמן שלא היה פנים אל פנים, וכשבא אליו ומודיע חטאתו והוא מוחל לו, הוא גמר כפרה. כן מתחלה כל שבעת ימי המילואים היה משה משמש ומביא קרבן (רש"י שמות כ"ט, לה) לכפר על מעשה עגל ולא אהרן, אבל ביום שמיני למלואים נכנס אהרן לשמש ולכפר על מעשה עגל (רש"י ויקרא ט', ב).

ובלאו הכי לא קשה, כי היו ישראל מקבלים מעלה עליונה על ידי המשכן, והיו צריכין לכפרה שלא יקטרג עליהם החטא של עגל שלא יקבלו המעלה, ושבעת ימי מלואים מעלה בפני עצמו, שעל ידי המלואים נתחנכו לעבודה, ויום השמיני התחלת העבודה במשכן מעלה בפני עצמו, והיו צריכין בכל אחד כפרה.

ב. ימי המילואים (שמות כ"ט, ויקרא ח')

במהלך שבעת ימי המילואים משמש משה ככוהן. במסגרת זו עליו לבצע שורה של פעולות שתכליתן לקדש את המשכן והמזבח ואת אהרן ובניו. הבה נלמד אפוא כסדר את תיאור עשיית ימי המילואים בויקרא ח'.

2 לא נוכל, כמובן, לעמוד כאן על הקשר הנרחב שבין פסח ושבועות: התלות של זמן חג השבועות בפסח, והמעבר ממצה לחמץ ומקמח שעורים לקמח חטים, מהעומר המתיר את התבואה החדשה במדינה אל שתי הלחם המתירים אותה במקדש, ומהיציאה משעבוד מצרים אל מתן תורה, בו השלימה האומה את קבלת צביונה.

3 להרחבה ראה שיעורו של הרב מנחם ליבטאג לפרשות תזריע ומצורע: <http://www.etzion.org.il/vbm/archive/6-parsha/28tazriah.rtf>

כלומר: הפר הוא בעצם חטאת כוהן משיח, הבאה לכפר על מעשה העגל, וכרגיל מעשיה בפנים; אמנם כאן נעשתה בחוץ, מסיבות מקומיות, אך דין שרפתה לא בטל.⁵

7. הקרבן הבא הוא איל העולה:

(יח) ויקרב את איל העלה ויסמכו אהרן ובניו את ידיהם על ראש האיל: (יט) וישחט ויזרק משה את הדם על המזבח סביב: (כ) ואת האיל נתח לנתחיו... (כא)... ויקטר משה את כל האיל המזבחה עלה הוא לריח ניחח אשה הוא לה' כאשר צוה ה' את משה:

8. והקרבן השלישי הוא איל המילואים:

(כב) ויקרב את האיל השני איל המלאים ויסמכו אהרן ובניו את ידיהם על ראש האיל: (כג) וישחט ויקח משה מדמו ויתן על תנוף און אהרן הימנית ועל בהן ידו הימנית ועל בהן רגלו הימנית: (כד) ויקרב את בני אהרן ויתן משה מן הדם על תנוף אונם הימנית ועל בהן ידם הימנית ועל בהן רגלם הימנית ויזרק משה את הדם על המזבח סביב: (כה) ויקח את החלב ואת האלה ואת כל החלב אשר על הקרב ואת יתרת הכבד ואת שתי הכלית ואת חלבון ואת שוק הימין:

(כו) ומסל המצות אשר לפני ה' לקח חלת מצה אחת וחלת לחם שמן אחת ורקיק אחד וישם על החלבים ועל שוק הימין: (כז) ויתן את הכל על פני אהרן ועל פני בניו ויניף אתם תנופה לפני ה': (כח) ויקח משה אתם מעל כפיהם ויקטר המזבחה על העלה מלאים הם לריח ניחח אשה הוא לה': (כט) ויקח משה את החזה ויניפהו תנופה לפני ה' מאיל המלאים למשה היה למנה כאשר צוה ה' את משה:

מעשה איל המילואים – מיני הלחם הנלווים אליו, הנפת החזה והשוק ונתנית החזה למשה (ששימש בימי המילואים ככוהן), הקטרת האימורים בלבד ואכילת הבשר והלחם על ידי בעלי הקרבן (קרי: אהרן ובניו) – כל אלו מלמדים כי זהו בעצם איל שלמים (השווה ויקרא ז', יא-טז, כח-לד).

נמצא שקרבנות ימי המילואים הם אולי דגם למכלול הקרבנות המוקרבים על גבי המזבח: פר החטאת מייצג את קודשי הקודשים שהם חובה (חטאת ואשם); איל העולה – את קודשי הקודשים המובאים כנדבה (עולה ומנחה); ואיל המילואים – את הקודשים הקלים (שלמים).⁶

כאן אינו אלא לשיטת רש"י, כפי שמוכח מלשונו בתחלת הדבור... והנה לשיטתו של רש"י ביאר רמב"ן שפר חטאת זה בא לכפר על מעשה העגל. ואולם את דעת עצמו כתב הרמב"ן בפירושו להלן בריש שמיני שפר המילואים לא בא לכפר על מעשה העגל אלא לחטא על המזבח ועל אהרן ועל בניו לקדשם... (וראיתי שבתכלת מרדכי ציין על דברי הרמב"ן בפרשת שמיני שדבריו צ"ע למה שכתב כאן ולדעתי הדבר פשוט כנ"ל).

5 עמוס חכם הציע (דעת מקרא על שמות, כרך ב עמ' רפג), שכיוון שהייתה זו החטאת הראשונה שקרבה במשכן, ראוייה הייתה להינתן כולה לגבוה. ויש לתמוה על דבריו, שהרי בפשטות מתן לגבוה הוא הקטרה על המזבח (כגון עולה, המוקטרת כליל על גב המזבח), אך לא שרפה מחוץ למחנה.

6 ראה על כך בשיעורו של הרב מנחם ליבטאג לפרשת שמיני (תשס"א): <http://www.etzorg.org.il/vbm/archive/6-parsha/27shminih.rtf>

הווה אומר, לשבעת ימי המילואים תפקיד כפול: מילוי ידי הכוהנים, וכפרת המזבח וקידושו. הדגשת מזבח העולה היא אפוא חלק ממגמת התיאור כולו.

דבר נוסף שיש לתת עליו את הדעת הוא שאהרן – אך לא בניו – נמשח יחד עם המשכן וכליו. הסיבה לכך היא שקדושת הכוהן הגדול היא חלק מקדושת המשכן, וכדברי התורה בהגדירה את קדושת הכוהנים בתחילת פרשת אמר:

והכהן הגדול מאחיו אשר יוצק על ראשו שמן המשחה ומלא את ידו ללבש את הבגדים את ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרם. ועל כל נפש מת לא יבא... ומן המקדש לא יצא ולא יחלל את מקדש א-להיו כי נזר שמן משחת א-להיו עליו אני ה' (ויקרא כ"א, י-יב).

5. ואכן, כעת מולבשים גם בני אהרן, אך לפי שעה אין הם נמשחים:

(יג) ויקרב משה את בני אהרן וילבשם כתנת ויחגר אתם אבנט ויחבש להם מגבעות כאשר צוה ה' את משה:

6. עתה בא תורם של קרבנות ימי המילואים – הקרבנות הראשונים המוקרבים על מזבח העולה שבחצר המשכן! הראשון שבהם – פר לחטאת:

(יד) ויגש את פר החטאת ויסמך אהרן ובניו את ידיהם על ראש פר החטאת: (טו) וישחט ויקח משה את הדם ויתן על קרנות המזבח סביב באצבעו ויחטא את המזבח ואת הדם יצק אל יסוד המזבח ויקדשוהו לכפר עליו: (טז) ויקח את כל החלב... ויקטר משה המזבחה: (יז) ואת הפר ואת ערו ואת בשרו ואת פרשו שרף באש מחוץ למחנה כאשר צוה ה' את משה:

שרפת הפר היא מעשה חריג, שהרי בדיני הקרבנות הרגילים נשרפת רק "חטאת אשר יובא מדמה אל אהל מועד לכפר בקדש" (ויקרא ו', כג; וראה גם שם ד', ה-ז, יב, טז-יח, כא; י', יח; ט"ז, כז), ואילו חטאות שדמן ניתן על מזבח החיצון נאכלות. וביאר הרמב"ן (לשמות כ"ט, יד):

לא מצינו חטאת חיצונה נשרפת אלא זו. לשון רש"י. והוראת שעה היתה כדברי רבותינו.

והטעם בזה, שהכל גלוי לפניו, והיה פר חטאת זה לכפר על מעשה העגל, וקרבונו של כהן משיח הוא. ושם (ויקרא ד', ו) יצוה להביא את דמו אל מבית לפרכת, ולא רצה עתה להכניסו שם לפניו, כי שם אמר בטעם 'את פני פרכת הקדש' (שם), וכאן עדיין לא נתקדש ולא שרתה עליו שכנה שיקרא פרכת הקדש, והנה החיצון כפנימי.⁴

4 דבריו כאן עומדים בסתירה גמורה לפירושו ריש שמיני (ויקרא ט', ג): "ולא כדברי רש"י שאמר שם (שמות כ"ט, א) כי הפר לכפר על מעשה העגל, אבל היו הפרים ההם לחטא על המזבח ועל אהרן ועל בניו ולקדש אותם, והעגל הזה ביום השמיני לכפר על מעשה העגל". וכתב הרב שעוועל (בהערותיו על הרמב"ן כאן): "נראה ברור שכל מה שהרמב"ן כתב

אֲשֶׁר בָּסַל הַמַּלְאִים כְּאֲשֶׁר צִוִּיתִי לֵאמֹר אֶהְרֹן וּבָנָיו יֵאָכְלוּ: (לב) וְהַנּוֹתֵר בְּבֶשֶׂר וּבִלְחָם בָּאֵשׁ תִּשְׂרָפוּ: (לג) וּמִפְתַּח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא תֵצְאוּ שִׁבְעַת יָמִים עַד יוֹם מִלֵּאת יְמֵי מִלְאֵיכֶם כִּי שִׁבְעַת יָמִים יִמְלֵא אֶת יְדְכֶם: (לד) כְּאֲשֶׁר עָשָׂה בַיּוֹם הַזֶּה צִוָּה ה' לַעֲשׂוֹת לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם: (לה) וּפְתַח אֹהֶל מוֹעֵד תִּשְׁבוּ יוֹמָם וְלַיְלָה שִׁבְעַת יָמִים וְשָׁמַרְתֶּם אֶת מִשְׁמֶרֶת ה' וְלֹא תָמוּתוּ כִּי כֵן צִוִּיתִי: (לו) וַיַּעַשׂ אֶהְרֹן וּבָנָיו אֶת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר צִוָּה ה' בְּיַד מֹשֶׁה:

ג. מעשי היום השמיני (ויקרא ט')

1. הציווי

לאחר ימי המילואים מגיעה נקודת השיא של התהליך – היום השמיני. בניגוד לימי המילואים, אין בספר שמות ציווי על היום השמיני, ואנו מתוודעים אליו לראשונה רק בשעת ביצועו (ועל כך נעמוד בהמשך).

לאורך התיאור מוזכרים ביטויים שונים המתייחסים לנוכחים באירוע:

(א) וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁמִינִי קָרָא מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וּלְזָקְנֵי יִשְׂרָאֵל: (ב) וַיֹּאמֶר אֶל אֶהְרֹן קַח לְךָ עֵגֶל בֶּקָר לְחֻטָּאת וְאֵיל לְעֹלָה תְּמִימִם וְהִקְרַב לְפָנֵי ה': (ג) וְאֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תִּדְבַר לֵאמֹר קָחוּ שְׂעִיר עִזִּים לְחֻטָּאת וְעֵגֶל וְכֶבֶשׂ בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם לְעֹלָה: (ד) וְשׁוֹר וְאֵיל לְשִׁלְמִים לְזִבַּח לְפָנֵי ה' וּמִנְחָה בְּלוּלָה בְשָׁמֶן כִּי הַיּוֹם ה' נִרְאָה אֲלֵיכֶם: (ה) וַיִּקְחוּ אֶת אֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה אֵל פְּנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּקְרְבוּ כָּל הָעֵדָה וַיַּעֲמְדוּ לְפָנֵי ה':

... (כב) וַיִּשָּׂא אֶהְרֹן אֶת יָדָיו אֶל הָעָם וַיְבָרְכֵם... (כג) וַיָּבֵא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וַיֵּצְאוּ וַיְבָרְכוּ אֶת הָעָם וַיֵּרָא כְבוֹד ה' אֵל כָּל הָעָם: (כד) וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלְּפָנֵי ה' וַתֹּאכַל עַל הַמִּזְבֵּחַ אֶת הָעֹלָה וְאֶת הַחֲלָבִים וַיֵּרָא כָּל הָעָם וַיִּלְנוּ וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם:

בעוד שבשבעת ימי המילואים נצטוו משה להקהיל את כל העדה, כאן אין ציווי שכזה, והוא קורא רק לזקני ישראל; למרות זאת, קרבה "כל העדה" לפני ה', ובהמשך אנו מוצאים במעמד את "כל העם"⁸. ייתכן שהציווי לא נצרך, כיוון שהיום השמיני הוא המשך של ימי המילואים. ואפשר שמן המילים "כי היום ה' נראה אליכם" מובן ממילא שכל העם אמור להיות נוכח במעמד.

אכן, בעוד שבשבעת ימי המילואים היה העם בגדר צופה בלבד, ביום השמיני הופך הוא למשתתף פעיל: אהרן מצווה להקריב עגל לחטאת ואיל לעולה; ובני ישראל – שיער לחטאת, עגל וכבש לעולה, שור ואיל לשלמים ומנחה.⁹

מיוחד לאיל המילואים – מתן דמו על תנוכי הכוהנים ובהונותיהם (מצינו דוגמת זאת רק בטהרת המצורע, ויקרא י"ד, יד, כה).⁷ רש"ר הירש (במירושו לשמות כ"ט, כ) מבאר, כי טקס זה מבטא את התמסרות הכוהנים והתבטלותם לעבודת ה':

גם הפעם התנאי הראשון הוא: ביטול הישות העצמית ועקירת המגמה של קיום האדם למען עצמו. אולם לפני זריקת הדם על המזבח – ביטוי לשאיפת ההתעלות כמו בקרבן העולה (פסוק טז) – יותן מן הדם, שנתקבל בכלי קודש, על האוזן, היד והרגל של הכהנים, למען ייתנו דעתם על מעמדם. אוזנם (קליטה רוחנית), ידם (עשיית מלאכה), רגלם (שאיפת התקדמות) – כל אלה תחומים, שבעיקר בהם חייבת אישיות הכהן להוכיח את עצמה, שעה שהיא צועדת בראש הציבור. משל לאיל ההולך בראש העדר. כאותו 'דם שחוט ומקובל', ששבק חיי חולין ונתקבל לחיי קדושה, כן יהיו רוחם, פועלם ושאיפתם של הכהנים: כביכול – 'שחוטים ומקובלים'. קרבן האיל לא יהיה להם טקס חיצוני גרידא. הזדהותם עם קרבנם בסמל הסמיכה צריכה להתגשם ולהתממש בתחייה הממשית של האוזן הממשית, היד הממשית והרגל הממשית. נפש האדם המיועד לכהונה צריכה לעשות מעשה ראשון של התמסרות, התמסרות של ממש אל המזבח, למען תקבל את השראת מעמדה המכובד, ולמען תשמח במלוא התודעה בהנאות הבאות לה מן המעמד הזה.

9. רק עתה בא שמן המשחה – יחד עם הדם שעל המזבח – לא רק על אהרן, אלא גם על בניו:

(ל) וַיִּקַּח מֹשֶׁה מִשָּׁמֶן הַמִּשְׁחָה וּמִן הַדָּם אֲשֶׁר עַל הַמִּזְבֵּחַ וַיַּז עַל אֶהְרֹן עַל בְּגָדָיו וְעַל בְּנָיו וְעַל בְּגָדֵי בָנָיו אֶתוֹ וַיִּקְדַּשׁ אֶת אֶהְרֹן אֶת בְּגָדָיו וְאֶת בְּנָיו וְאֶת בְּגָדֵי בָנָיו אֶתוֹ:

בניגוד לקדושת כוהן גדול, הקדוש כאמור בקדושת המקדש, נובעת קדושתם של יתר הכוהנים מהעבודה, וכפי שקובעת התורה ריש פרשת אמר: "וַיִּקְדְּשֵׁתוּ כִּי אֵת לָחֶם אֶלֶיֶךָ הוּא מְקַרֵּיב" (ויקרא כ"א, ח). לפיכך מוזה שמן המשחה על בני אהרן עם הדם שעל המזבח (יחד עם אהרן עצמו – שהרי אף בכוהן הגדול קיים כמובן רובד של קדושת עבודה).

10. אהרן ובניו מתקדשים אפוא כחלק מן המשכן והמזבח – כביכול הופכים הם עצמם לכלי קודש. ואכן, בסוף הפרשה מוזהרים אהרן ובניו חזר והזהר להישאר במשך שבעת ימי המילואים "פתח אהל מועד", שכן תכליתם של ימים אלו – ליצור ולבסס את הזיקה בין הכוהנים והמשכן:

(לא) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֶהְרֹן וְאֵל בְּנָיו בַּשָּׁלוֹ אֶת הַבֶּשֶׂר פְּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְשֵׁם תֹאכְלוּ אֹתוֹ וְאֶת הַלֶּחֶם

8 יש לעיין בהבדלים בין הביטויים השונים: "בני ישראל", "כל העדה" ו"כל העם". ואכמ"ל.

9 מעניין הדבר, שעל פי פשט הכתוב נועדו קרבנותיו של אהרן לכפר לא רק עליו אלא גם על העם – ללא קשר לקרבן העם: "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֶהְרֹן קַרְבַּן אֵל הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעֲשֵׂה אֶת חֲטָאתוֹ וְאֶת עֹלָתוֹ וְכָפַר בְּעֵדָה וַיִּבְעַד הָעָם וַיַּעֲשֵׂה אֶת קָרְבָּן הָעָם וְכָפַר בְּעֵדָם כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' (פס' ז).

7 מנחם בולה (דעת מקרא על ויקרא ח', כג, עמ' קלז) מבחין בין משמעותו של תהליך זה במצורע – יציאה מטומאה לטהרה – לבין משמעותו אצל הכוהנים: כניסה מחולין לקדושה. ברם, יש המבארים כי משמעות התהליך זהה בשני המקומות, והתורה רומזת למצורע שאין די בטהרה, אלא עליו להוסיף ולהתעלות לקדושה, בבחינת "סור מרע – ועשה טוב".

כוללים עגל: בקרבן אהרן – עגל לחטאת; ובקרבן העם – עגל לעולה. ושני העגלים אומרים דרשני. חטאתו של כוהן גדול אכן באה מן הבקר – אך כרגיל מדובר בפר (ויקרא ד', א), ולא בעגל, וזהו המקום היחיד במקרא שבו מוקרב עגל לחטאת. אף קרבן העם הוא יוצא דופן: אמנם התורה אינה מגבילה עולת בקר לפר דווקא (ראה שם א', ג, ה); אך אין עוד ציווי בתורה להקריב עגל לעולה; ובפועל, זהו גם המקום היחיד במקרא שבו מוקרב עגל לעולה בכלל.¹¹

למעשה, אלו הם שני הקרבנות היחידים הבאים עגלים במקרא,¹² והקישור לחטא העגל מתבקש, כדרשת חז"ל:

‘יאמר אל אהרן קח לך עגל בן בקר’. ולמה לא אמר לו פר אלא עגל? לפי שעל ידי העגל נתפקקה הכהונה בידך, ובעגל היא מתבססת בידך. ולא עוד, אלא שלא יהו ישראל אומרים: יש להם עונות ממעשה העגל. לפיכך אמר לו הקב"ה: אף הם יקריבו עגל – ‘ואל בני ישראל תדבר לאמר קחו שעיר עזים לחטאת ועגל’, שידעו הכל שנתכפר להם על מעשה העגל (תנחומא שמיני סימן ד).

ובתורת כוהנים שהביא הרמב"ן:

‘יאמר אל אהרן קח לך עגל בן בקר לחטאת’. מלמד שאמר לו משה לאהרן: אהרן אחי, אף על פי שנתרצה המקום לכפר על עונותיך, צריך אתה ליתן לתוך פיו של שטן. שלח דורון לפניך עד שלא תיכנס למקדש, שמא ישנאך בביאתך למקדש.

ושמא תאמר: אין צריך כפרה אלא אני?! והלא אף ישראל צריכים כפרה שנאמר ‘ואל בני ישראל תדבר לאמר קחו שעיר עזים לחטאת’. וכי מה ראו ישראל להביא יותר מאהרן, אלא אמר להם: אתם יש בידכם בתחילה ויש בידכם בסוף, יש בידכם בתחילה ‘וישחטו שעיר עזים’ (בראשית ל"ז, לא), ויש בידכם בסוף ‘עשו להם עגל מסכה’ (שמות ל"ב, ח), יבא שעיר עזים ויכפר על מעשה עזים, יבא עגל ויכפר על מעשה עגל. (ספרא שמיני פרשה א ד"ה ויהי ביום).

ומדוע עגלו של אהרן הוא חטאת, בעוד שעגל העם הוא עולה? מבאר רבנו בחיי (בפירושו על ויקרא ט', א):

וראה לי כי מה שצוה לאהרן להיות העגל שלו חטאת וצוה בשל ישראל להיותו עולה, כדי שיתבאר מזה זכות לבו של אהרן, שאף על פי שעשה העגל בידו לא חטא בו במחשבתו כלל אבל כוונתו היתה לשמים... כי חטא במעשה ולא במחשבה. ומפני זה הביאו חטאת, לפי שהחטאת באה על החטא במעשה.

להלן ברצוננו לדון במשמעותם של קרבנות היום השמיני בעקבות הרמב"ן (בפירושו לויקרא ט', א), היוצא לדון בקרבנות אלו מתוך השאלה המתבקשת שכבר הוזכרה לעיל: מדוע אין ציווי על היום השמיני בספר שמות, כשם שבא ציווי כזה על ימי המילואים? הרמב"ן מציע שתי תשובות לכך:

והנה הקרבנות האלו לא הוזכרו בפרשת ‘וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם לכהן לי’ (שמות כ"ט, א), (1) כי שם לא צוה רק על המילואים, ובשבעת הימים וקרבנותיהם מלאו ימי מילואיהם, כי עתה ביום השמיני הם עצמם יקריבו הקרבנות. והנה הקרבנות הללו כחנוכה להם, כענין מנחת חביתים לדורות ביום המשח אותו (ויקרא ו', יג-יד).

(2) ויתכן כי לכפר על מעשה העגל הוסיף להם עתה הקרבנות הללו, כי כאשר צוה ‘וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם’, עדיין לא נעשה העגל, כאשר פירשתי (שם ח', ב), לכך לא הזכירם שם. ולא כדברי רש"י שאמר שם (שמות כ"ט, א) כי הפר לכפר על מעשה העגל, אבל היו הפרים ההם לחטא על המזבח ועל אהרן ועל בניו ולקדש אותם, והעגל הזה ביום השמיני לכפר על מעשה העגל.

והנה קרבן אהרן כקרבנו ביום הכפורים בשוה, וחטאת העם כחטאתם ביום הכפורים, שעיר עזים אחד לחטאת. וכך אמר בתוספתא של פרשת מילואים בתורת כוהנים (שמיני מכילתא דמילואים א) שהעגל הזה לכפר על מעשה העגל, ודרשו: וכי מה ראו ישראל להביא יותר מאהרן, אלא אמר להם: יש בידכם בתחילה ויש בידכם בסוף, יש בידכם בתחילה שנאמר ‘וישחטו שעיר עזים’ (בראשית ל"ז, לא), ויש בידכם בסוף שנאמר ‘עשו להם עגל מסכה’ (שמות ל"ב, ח), יבא שעיר ויכפר על מעשה שעיר, יבא עגל ויכפר על מעשה עגל.

ונראה כי בעבור היות טעם החטאת של אהרן כטעמו ביום הכפורים, שרף אותו כאשר שרף של יום הכפורים, אף על פי שהיה זה חטאת חיצונית, כי לא פירש משה שיעשה כן. ואולי נצטוו בכך, והכתוב לא חשש להאריך, כי לא יעשה רק מה שיאמר משה, ולא יאמר משה רק מה שצוה ה'.

אנו נפתח דווקא בתשובתו השנייה של הרמב"ן, ובתשובתו הראשונה נסיים.

2. עגל לחטאת ועגל לעולה

תשובתו השנייה של הרמב"ן היא שקרבנות היום השמיני באו לכפר על מעשה העגל; וכיוון שלשיטתו קדם ציווי המשכן לחטא העגל, נמצא שקרבנות אלו הם אכן תוספת חדשה, ולכן לא נאמרו בפרשת תצוה, הבאה לפני החטא.¹⁰

ואכן, קרבנות היום השמיני רומזים בבירור לחטא העגל. כפי שמציין הרמב"ן, הן קרבנו של אהרן הן קרבן העם

11 אמנם מצינו פעם אחת בנביא התייחסות לאפשרות העלות עגל לעולה: “במה אֶקְדֹּם ה' אֶפְף לֹא-לֹהִי מְרוֹם הַאֲקָדְמוֹנוּ בְּעוֹלוֹת בְּעִגְלִים בְּנֵי שְׁנָה” (מיכה ו', ו; וברד"ק שם).

12 בכך יש תמיכה לא רק לעמדתו של הרמב"ן כי העגל של היום השמיני בא לכפר על מעשה העגל, אלא גם לדעתו כי פר ימי המילואים אינו קשור לכך, וכי יש להבדיל בין שני הקרבנות.

10 אין זאת אומרת שלולא חטא העגל לא היה מעמד היום השמיני מתקיים. מסתבר שהמעמד היה מתרחש, אך בלא הקרבנות המיוחדים שצוו כאן.

היחידים של שלמי ציבור בתורה. שלמי הציבור הראשונים הובאו באופן חד-פעמי במעמד הר סיני:

וַיִּשְׁלַח אֶת נְעָרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיִּזְבְּחוּ זִבְחִים
שְׁלָמִים לַה' פְּרִים (שמות כ"ד, ה).

שלמי הציבור הנוספים הנזכרים בתורה הם שלמי הציבור היחידים המוקרבים במקדש לדורות – עם שתי הלחם המובאים בחג השבועות:

עַד מִמְחֶרֶת הַשְּׁבִיעֵת תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם
וְהִקְרַבְתֶּם מִנְחָה חֲדָשָׁה לַה'. מִמּוֹשְׁבֵי־תִיכֶם תָּבִיאוּ
לֶחֶם תְּנוּפָה שְׁתֵּים שְׁנַי עֶשְׂרִים סֵלֹת תִּהְיֶינָה חֶמֶץ
תֹּאפִינָה בְּכֹרִים לַה'... וְעֲשִׂיתֶם שְׂעִיר עִזִּים אֶחָד
לְחֻטָּאת וּשְׁנַי כִּבְשִׂים בְּנֵי שָׁנָה לְזִבַּח שְׁלָמִים. וְהִנִּיף
הַכֹּהֵן אֹתָם עַל לֶחֶם הַבְּכֹרִים תְּנוּפָה לִפְנֵי ה' עַל שְׁנַי
כִּבְשִׂים (ויקרא כ"ג, טז-כ).

הקשר בין שלושת האירועים הללו ידוע: על תפקיד המשכן כהנצחת מעמד הר סיני כבר הרחבנו מספר פעמים בעבר (ראה בעיקר שיעורים 9 ו-20); שבועות – הלוא הוא חג מתן תורה; וכבר ציינו לעיל את ההקבלה בין היום השמיני ובין חג השבועות – היום החמישי, הבא לאחר ספירת שבעה שבועות.¹⁵

5. המשמעות של מכלול קרבנות היום

סקרנו עד כאן את רוב קרבנות היום השמיני, למעט "אֵיל לְעֹלָה" של אהרן, ו"כֶּבֶשׂ... לְעֹלָה... ומִנְחָה בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן" של העם. נדמה כי משמעותם של קרבנות אלו תובן לאור המשמעות של מכלול קרבנות היום – שכאן נעמוד על שני היבטים שלו.

א. דגם למערך הקרבנות כולו. כפי שכבר ציינו (ויבואר עוד להלן), היום השמיני מציין את התחלת העבודה הסדירה במשכן: ימי המילואים נועדו להכשרת המזבח והכוהנים; וביום השמיני מתחילים הכהנים לעבוד על המזבח.

15 עניינם של השלמים במועדים אלו הוא נושא רחב, הנוגע לעומק מהותם, ונרמז כאן לראשי פרקים בלבד.

קרבן השלמים מייצג את עבודת ה' בשלמות, מתוך קרבה לקב"ה – מאהבה, ולא רק מיראה: "כל המביא שלמים מביא שלום לעולם. דבר אחר, שלמים – שהכל שלום בהן: הדם והאימורין למזבח, החזה ושוק לכהנים, העור והבשר לבעל"ן" (ספרא דבורא דנדבה פרשה יג פרק יו).

לפיכך הקריבו בני ישראל שלמים במעמד הר סיני, בו הגיעה גאולתם ועבודתם לידי שלמות בקבלת התורה. ודוק: הקרבת השלמים אינה נזכרת בתיאור המעמד שבפרשת יתרו (שמות י"ט-כ), שם הדגש הוא על ממד היראה, אלא דווקא בסוף פרשת משפטים (שמות כ"ד), שם בא לידי ביטוי גם ממד האהבה והקרבה שבמעמד.

זה גם עניינו של קרבן השלמים בחג השבועות, שהוא חג מתן תורה, ובו נלווים השלמים לשתי הלחם, הבאות חמץ, וכדברי הרמב"ן שם (ויקרא כ"ג, יז): "והנה בחג השבועות שהוא יום מתן תורה יביא הקרבן בדין תורה, כי הוא יום העצרת, והמשכיל יבין. וזה סוד מה שאמר רבותינו (ויקרא רבה ט ג): כל הקרבנות בטלין וקרבן תודה אינו בטל לעולם וכו'; כי בו מצה וחמץ, כענין בעולם הבא". וכבר רמזנו לכך גם בהערה 2.

וכן עניינם של השלמים גם בנידונו – בחנוכת המשכן, שהיא המשך מעמד הר סיני. ואף כאן הם באים כחלק מן המעורבות האנושית בתהליך, דהיינו: בקרבן העם ביום השמיני, ובקרבנות הנשיאים – נציגי העם (במדבר ז) – שהוקרבו מיזמתם הם.

ובאותו של ישראל צוה להיותו עולה לפי שהעולה באה על הרהור הלב, וידוע כי ישראל חשבו בו מחשבה רעה והנה חטאם בו במחשבה מעשה.

כלומר: אהרן חטא במעשה בלבד, ולא במחשבה, על כן הביא חטאת, המכפרת על חטא במעשה; אבל ישראל, שחטאו גם במחשבה, קרבנם עולה, המכפרת על הרהור הלב (ירושלמי יומא פ"ח ה"ז).¹³

ובמנחה בלולה (הביאו הרב כשר, תורה שלמה לפרשת שמיני, ויקרא ט', ג הערה יז) כתב כי פר זה דומה לפר עולה הבא יחד עם חטאת שגגת עבודה זרה של כל העדה (עיין במדבר ט"ו, כב-כו).

לסיכום, ביום השמיני – היום הראשון בו החל המשכן לפעול כסדרו – נצטוו אהרן והעם להקריב עגל לחטאת ועגל לעולה לכפר על מעשה העגל.¹⁴

3. שְׂעִיר עִזִּים לְחֻטָּאת

בניגוד לעגלים, שְׂעִיר עִזִּים הוא החטאת הרגילה של העם (ראה פרשת המוספים, במדבר כ"ח-כ"ט). אך כבר הבאנו את דברי התורה כוהנים, כי אף קרבן זה הוא כפרה על חטא מסוים:

יש בידכם בתחילה 'וישחטו שְׂעִיר עִזִּים' (בראשית ל"ז, לא), ויש בידכם בסוף 'עשו להם עגל מסכה' (שמות ל"ב, ח), יבא שְׂעִיר עִזִּים ויכפר על מעשה עִזִּים, יבא עגל ויכפר על מעשה עגל.

כלומר: עגל העולה בא לכפר על מעשה העגל, ושְׂעִיר העִזִּים – על מכירת יוסף.

ברור שיש כאן כפרה כפולה: על מה שבין אדם למקום ועל מה שבין אדם לחברו (אך ברמת העם כולו). והמהר"ל (בגור אריה על אתר) מציין היבט נוסף של הכפרה הכפולה – כפרה על חטאי האומה מתחילת דרכה ועד השלמתה:

כי כל דבר יש לו בחינה מצד התחלתו ומצד שלימתו, וישראל שהם אומה בכלל, יש להם התחלה ויש להם שלמות, והתחלתן היה בני יעקב שאז נקראו בני ישראל וזהו התחלתן, ושלימותן היו כשיצאו שאז היה אומה שלמה ומצד שלמותן גם כן יש בהם חטא, ולכך היה להם שני קרבנות.

4. יְשׁוּר וְאֵיל לְשָׁלָמִים

ככלל, שלמים הם נדבת היחיד (עיין ויקרא ז', יא-יב, טז, כט-לד). שלמי היום השמיני מצטרפים לשני האזכורים הנוספים

13 ועיין עוד בגור אריה למהר"ל על ויקרא ט', ב, שם הוא מבאר בהרחבה את היחס בין מחשבה ומעשה במעשי אהרן בחטא העגל.

14 הלכנו בזאת בדרכו של הרמב"ן, ההולמת לדעתנו את פשוטו של מקרא. אבל יש לציין את שיטת רב"ע (בפירושו הארוך על שמות ל"א, יח), השולל גישה זו מכול וכול: "...ואל תשים לבך אל דבר 'קח לך עגל בן בקר לחטאת', כי אינו על דבר העגל. כי הנה כמוהו ביום הכפורים לכל כהן משוח מצוה לתת פר בן בקר לחטאת. ולא נוכל לומר בעבור חטאת האב, כי כל הכהנים היו בני אלעזר ובני איתמר, וכבר נולד פנחס. ועוד בפרשה שיתנו ישראל שְׂעִיר עִזִּים אחד לחטאת, והם לא עשו דמות שְׂעִיר".

6. תשובתו הראשונה של הרמב"ן

לסיום, נחזור לתשובתו הראשונה של הרמב"ן לשאלה מדוע אין ציווי על היום השמיני בספר שמות – תשובה שיש בה כדי לשפוך אור חדש על מהותו של היום השמיני:

...כי שם לא צוה רק על המלוואים, ובשבעת הימים וקרבתיהם מלאו ימי מלוואיהם, כי עתה ביום השמיני הם עצמם יקריבו הקרבנות. והנה הקרבנות הללו כחנוכה להם, כענין מנחת חביתים לדורות ביום המשח אותו (ויקרא ו', יג-יד).

בביאור תשובתו, הסתומה במקצת, ומשמעותה, נלך כאן בעקבות הרב יונתן גרוסמן:²⁰

לפי הסברו הראשון של הרמב"ן, הציווי שבספר שמות מתמקד בהכנת הכוהנים לעבודתם – כיצד יש לקדש אותם ולהכשיר אותם לעבודת המשכן. ביום השמיני תהליך ההכשרה כבר הסתיים, והכוהנים כבר עובדים במשכן ככוהנים רגילים. יום זה אינו נוטל חלק בהכנת הכוהנים לתפקידם, ולכן הוא לא הוזכר בספר שמות...

להלן, ברצוני לאמץ את כיוונו הראשון של הרמב"ן, ולנסות להסביר מדוע כל כך חשוב שהציווי על הקמת המשכן יכלול רק את הכשרת הכוהנים לעבודתם (שבעת ימי המלוואים), ולא יכלול את הציווי על תהליך השראת השכינה בתוך הבית (היום השמיני). לשון אחר: ננסה להסביר מדוע ה' היה יכול לצוות את משה בספר שמות רק על הכשרת הכוהנים, ולא על התגלות השכינה...

כאן מביא הרב גרוסמן את הדוגמות שהבאנו בתחילת השיעור לדגם של שבעה ושמונה, והוא ממשיך:

מכל הדוגמאות הללו, נראה כי ישנו דגם קבוע, המורכב משבעה ימים שהם הכנה ליום השמיני הבא בעקבותיהם. לכאורה – ליום השמיני אין מעמד בפני עצמו, אלא הוא רק 'היום שאחרי' שבעת הימים הראשונים; אך למעשה – היום השמיני הוא היעד והתכלית של כל שבעת הימים שקדמו לו. שבעת הימים הם הכנה הכרחית לשלב הסופי, ליום השמיני.

הדוגמאות הרבות שהבאנו מלמדות על איפיון נוסף של דגם זה: מטרת ההכנה במשך שבעת הימים היא

לעיל (פרק ב סעיף 8) ראינו, כי הקרבנות בהם הוכשר המזבח בימי המלוואים הם דגם למכלול הקרבנות הבאים על גביו: קודשי קודשים – חובה ונדבה; וקודשים קלים. ואפשר שכן הוא גם באשר לקרבן העם ביום השמיני. קרבן העם כולל (לפי סדר) חטאת, עולה, שלמים ומנחה, דהיינו: את כל סוגי הקרבנות הקיימים.¹⁶ המנחה הבלולה בשמן משלימה אפוא סדרת קרבנות זו; וייתכן שכבש העולה נצרך אף הוא לאותה מטרה, לאור חריגותו של עגל העולה.

ב. ההקבלה ליום הכיפורים. איל העולה של אהרן משתלב היטב במסגרת ההקבלה הברורה בין קרבנות היום השמיני וקרבנות יום הכיפורים (שעליה עמד כבר הרמב"ן, כפי שראינו לעיל):¹⁷

יום הכיפורים (ויקרא ט"ז)	היום השמיני (ויקרא ט')
(ג) בָּזָאת וְבֵא אֶהָרֹן אֶל הַקֹּדֶשׁ בְּפָרֹן בֶּן־בָּקָר לְחֻטָּאת וְאֵילֵי לְעֹלָה...	(ב) וַיֹּאמֶר אֶל אֶהָרֹן קַח לְךָ עֵגֶל בֶּן־בָּקָר לְחֻטָּאת וְאֵיל לְעֹלָה תְּמִימִים...
(ה) וּמֵאֵת עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִקַּח שְׁנֵי שְׁעִירֵי עִזִּים לְחֻטָּאת וְאֵיל אֶחָד לְעֹלָה:	(ג) וְאֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר קַחוּ שְׁעִיר עִזִּים לְחֻטָּאת וְעֵגֶל וְכֶבֶשׂ בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִים לְעֹלָה:

בשני המקומות יש תבנית זהה – קרבן לאהרן וקרבן לעם; ובשני המקומות הקרבנות דומים או זהים.¹⁸

משמעותה של ההקבלה נוגעת בעיקר להבנת עניינו של יום הכיפורים כמעין חנוכה שנתית מיוחדת של המשכן. כשם שעבודת ימי המלוואים באה לכפר על המזבח, לחטאו ולקדשו, על מנת לאפשר את חנוכתו, כך באה עבודת יום הכיפורים לפרטיה לכפר על הקודש, על אוהל מועד ועל המזבח (ויקרא ט"ז, כ) מטומאות בני ישראל ומפשעיהם. וכשם שביום השמיני – לאחר קידוש המזבח וחיטויו – מתאפשרת התחלת העבודה בו, ושכינה שורה על גביו, כך מאפשרת עבודת יום הכיפורים השראת השכינה באוהל מועד וחיידוש העבודה בו.¹⁹

16 אשם בא בהקשרים מוגדרים ביותר, ועל כן אינו שייך בכאן.

17 רבים כבר עמדו בפירוט על הקבלה זו ועל משמעותה, וכאן נביא את הדברים בתמצית ובקיצור נמרץ. להרחבה ראה למשל: הרב י' בן נון, "היום השמיני ויום הכיפורים", מגדים ח; י' קנוהל ו' נאה, "מילואים וכיפורים", תרביץ סב תשנ"ג, עמ' 44-17.

18 רוב ההבדלים יובנו לאור מה שראינו לעיל: חטאתו של אהרן באה עגל, ולעולת העם נוסף עגל, לכפר על חטא העגל; וקרבנות העם הנוספים המובאים ביום השמיני – השלמים והמנחה – נוגעים לעניינו של היום השמיני כפי שנתבאר, אך לא לסדר עבודת יום הכיפורים. אשר להבדל בין שני שעירי העזים של יום הכיפורים לבין שעירי העזים היחיד של היום השמיני – הבדל זה הוא מדומה, שהרי אחד משני שעירי יום הכיפורים משתלח לעזאזל, ואופיו שונה, אם כן, באופן מהותי.

יש לציין כי הספרא שהובא לעיל מביא את מטרת קרבנות היום השמיני ("שלח דורון לפניך עד שלא תיכנס למקדש, שמה ישנאך בביאתך למקדש") על פי המטרה המפורשת בכתוב לקרבנות יום הכיפורים – לאפשר את ביאתו של אהרן אל הקודש ("בָּזָאת וְבֵא אֶהָרֹן אֶל הַקֹּדֶשׁ").

19 אם נלך עם ההקבלה צעד נוסף, ניתן אולי לומר כי עבודת יום הכיפורים מבטאת את הצורך בכפרה על חטא העגל (ואולי גם על חטא מכירת יוסף) בכל דור ודור (עיין רש"י לשמות ל"ב, לד).

במאמרו הנזכר בהערה 17 עומד הרב יואל בן נון על המרכיב הניגודי שבהקבלה בין שני הימים, שעיקרו בכך שביום הכיפורים נכנס הכוהן הגדול לפני ולפנים, ושם נראה אליו ה', בעוד שביום השמיני התהלך הפוך: כבוד ה' יוצא כביכול מן המקדש אל המזבח החיצון, ונראה עליו לעיני כל העם. לאור זאת הוא מפרש את חטאם של נדב ואביהוא, ואת יום הכיפורים – כתיקון לו.

20 בשיעורו לפרשת שמיני (תשס"ד) "היום השמיני – ההפתעה שבגילוי", <http://www.etzion.org.il/vbm/archive/9-parsha/34shmini.rtf> מפתת חשיבותם להבנת עניינו של היום השמיני, נביא את דבריו בהרחבה.

תמיד כניסה מחודשת אל המשכן ועמידה חדשה מול ה'...

ממילא, נראה שגם שבעת ימי המילואים הם תשתית והכנה ליום השמיני, שבו נכנסה השכינה לראשונה למשכן וקידשה אותו בהתגלות לעיני כל העם. במשך שבעה ימים הכוהנים התקדשו והוכשרו לעבודתם, ובמקביל אליהם – גם המזבח קודש והוכן במשך שבעה ימים אלו, ורק בסופו של תהליך ההכנה וההכשרה הממושך – יכולה הייתה השכינה להיכנס ולשרות במשכן.

לאור הבנה זאת, ניתן לחזור ולענות על השאלה שהצבנו בפתיחת דברינו. נראה שחסרונו של היום השמיני בציווי שבספר שמות מבקש לבטא את העובדה שאין שום ביטחון שהיום הזה אכן יתרחש! עם ישראל יכול לעשות ככל אשר צויה – להשתדל בבניית המשכן, לקדש את כלי המשכן ולהכשיר את הכוהנים העובדים בו, ועדיין התגלות ה' וכניסתו למשכן נשארים תלויים ועומדים עד לרגע שבו ה' יחליט לעשות זאת. באופן מהותי, לא ניתן לצוות על היום השמיני לפני שהמשכן נבנה ולפני שבעת ימי המילואים. ציווי מעין זה היה הופך את השראת השכינה במשכן לתוצאה כמעט הכרחית של תהליך מאגי שהתרחש בשבעת ימי המילואים; ואין הדבר כך. השראת השכינה תלויה ברצונו החופשי של ה', ורק אם ימצא את עמו ראוי לכך – הוא ישרה את שכינתו בתוכם.

אמנם מטרת בניית המשכן ומטרתם של שבעת ימי המילואים הן היום השמיני והתגלות ה' במשכן, אך לא ניתן לצוות על יום זה. יום זה נשאר נעלם עד שיעלה ברצונו של ה' להיכנס ולדור במשכן שבנו לו בני האדם. להבנתנו, חלק מהותי מהתגלות ה' הוא ההפתעה שבעניין. אדם יכול להכין את עצמו להתגלות, לשאוף אליה ולהכין את הקרקע למימושה – ועדיין ההתגלות תלויה ועומדת. משבאה, היא פורצת בפתאומיות וללא התראה, ולאדם – עם כל מוכנותו הנפשית – לא נותר אלא להתפעם ולהודות: "וירא כל העם וירגו ויפלו על פניהם" (ויקרא ט', כד).

* * *

בשיעור זה ניסינו לעמוד על משמעותם של ימי המילואים והיום השמיני – בעיקר לאור קרבנותיהם. השיעור הבא ידון בע"ה בקרבנות הנשיאים לחנוכת המזבח.

* * *
כל הזכויות שמורות לישיבת הר עציון ולרב יצחק לוי, תשס"ז
עורך: בעז קלוש
* * *
בית המדרש הווירטואלי של ישיבת הר עציון
האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm>
האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>
* * *
משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
דואר: office@etzion.org.il
* * *